

Свеска I.

ЦЕНА 2 ДИНАРА.

Свеска I.

ОДЛОМЦИ ИЗ ОПШИРНОГА ДЕЛА

„LA BALKANIA E LA JUGOSLAVIA“

ОД

БОЖИДАРА НИКАШИНОВИЋА

Превод са италијанског

САДРЖИНА:

Предговор. — Историја постања „Југославије“ и њезиног имена. —
О Хрватима. — Улазак Хрвата у Босну и Херцеговину.

БЕОГРАД

Штампарија К. Грегорић, Космајска ул. бр. 22.

1920.

Г. Б. б
230

[Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several lines and is difficult to decipher due to its lightness and the texture of the paper.]

10-70640903

УНИВ. БИБЛИОТЕКА

И. Бр. 45247

Свеска I.

ЦЕНА 2 ДИНАРА.

Свеска I.

Г. Б. 6
230

ме Јован Брајковићу

Београд 27/XII 1920

титу

ОДЛОМЦИ ИЗ ОПШИРНОГА ДЕЛА

„LA BALKANIA E LA JUGOSLAVIA“

ОД

БОЖИДАРА НИКАШИНОВИЋА

LUNA
BEOGRAD

Превод са италијанског

САДРЖИНА :

Предговор. — Историја постања „Југославије“ и њезиног имена. —
О Хрватима. — Улазак Хрвата у Босну и Херцеговину.

БЕОГРАД

Штампарија К. Грегорић, Космајска ул. бр. 22,

1920.

Предговор српским читаоцима

Кад је године 1917. изишла „Крвска“ Декларација“, која је објавила стварање нове државе на место бивше Србије, ја сам ревносно пратио мњење западних, европских држава и дешао сам до најпотпунијега уверења, да је западним државама апсолутно непознато било то име нове државе, о којој су оне морале решавати на версаљском миру. Потпуно сам свестан био, како мора непотпуно и збркано решење изићи, када један форум решава о једном предмету, који му није јасан и потпуно непознат, а од тога решања зависела је судбина Краљевине Србије и целога српскога народа.

Под тешким приликама, присиљен разним околностима морао сам отићи у Рим и тамо издати насловно дело, посвећено г. *Водводу Вилзону*. То је дело искључиво имало за циљ, да западни свет изближе упозна историју тога имена. Добио сам позитивна уверења, да циљ није промашена.

Али сам у исто доба позитивно уверен, да ни девет десетина живља у Србији није знала, нити још и данас знаде, како је и где је постало то име „Југославија“. С тога осећам за дужност своју, да и српски живаљ упознам њиме, јер само се онај може идеално борити за нешто, што му је добро познато и у души јасно.

Београд
у децембру 1920.

Писац.

Југ-Богданова улица бр. 9.

Историја постања „Југославије“ и њезиног имена.

Рат, којег је Аустрија водила са Пруском 1866. године и коначан аустриски пораз на Кенигрецу, уздрмао је Аустрију из темеља. Последица томе поразу био је и финансиски крах, који је изазвао забуну у целом становништву. Аустрија, по природи свога терена, недовољно плодна, да исхрани своје становништво, — принуђена је била да тражи на другој страни помоћи за свој елементарни живот. У прошлome столећу васколика западна Европа била је у грозничавоме стању за — колоније. Финансиска похлепност обвила је ту нечовечну страст у лажљив вео, коме су дали наслов „ширење културе“, што је у ствари значило: исишавање народа, који су мирним патријархалним животом живели и експлоатација њихових земаља — њиховог природног богатства. За та подухећа потребне су биле експедиције, чија је стварност, моћ и снага лежала у снази, величини и моћи — флоте.

Раслабљена Аустрија није ту снагу имала. Експедиција Фрање Јосифовог брата, Максимилијана, у Мексику, пропала је. Флота је уништена, а сам Максимилијан је погинуо. Аустрији није ништа друго остало, до ли да спас своме животу тражи негде на копну.

У оно доба живео је у Земуну, преко од Београда, неки барон Хирш, познат у оно време као један од највећих предузетника за изграђивање жељезница, ради чега су га и назвали „Eisenbahn-König“ (Краљ жељезница). Он је преко способних књижевника издао три брошуре, у којима је доказивао, да Аустрији једини спас лежи на Балкану. Те су брошуре победиле у јавном мњењу и Аустрија је била приморана, да ту теорију прихвати и да своју политику управи према Балкану.

Мора се признати, да се садржина тих брошура у погледу политике, није косила са политичким интересима балканских народа, на чије место, у првоме реду, долази српски народ. Те брошуре су провејавале духом, по коме се могло судити, да ће Аустрија својим економним продирањем на Балкан, помагати хришћанске народе на Балкану, где српски народ заузима прво место, да се ослободе несношљивог, вековнога ропства.

У том новом политичком правцу први аустриски рад био је — грађење жељезница. Аустрија је уз помоћ неких западних европских сила тражила нужне концесије, које и добила. На основу тих концесија саграђене су жељезничке пруге од Солуна, преко Скопља до Митровице (у Новопазарскоме Санџаку) и од Доберлина до Бањалуке. Стратегија тих жељезница показује у исто доба и аустриску тежњу — продирање ка Солуну.

Оно језујицко својство Аустрије, на чијем је темељу почивао целокупни систем доцније А.-угарске монархије, показао се одмах у зачетку њезиног продирања на Балкан.

Прво је радила са Србима, као са најглавнијим елементом на Балкану; али је у исто доба радила и тајно са најнезнатнијим елементом на Балкану, којег су претстављали — католици. Српски народ је Аустрија употребљавала као оруђе за ослабљење турске империје, а католике као средство, преко којих ће ући на Балкан.

Ова два примера еклатантно ће расјаснити аустриске политичке тежње.

Подбадани од Аустрије, Срби у Сарајеву, почели су у седамдесетих година прошлога столећа да граде велику цркву, која је у Сарајеву названа „нова црква“. Утицајем аустриске дипломатије зајамчено је Србима у Сарајеву, да ће на тој цркви звона звонити, а то је био, у оно доба, врхунац задовољства потиштене раје, која није смела на цркви звона имати. 1872. године та је црква освештана. Из Стамбола је наређено паши у Сарајеву, да војном силом спречи сваки покушај спречавања звоњења на цркви. Онај злогласни министар Калај, двадесетогодишњи управник Босне и Херцеговине, у то доба био је аустриски конзул у Београду, По наређењу из Беча он је имао стамболска наређења у Сарајеву да инспицира. Неонисано одушевљење српскога народа у Сарајеву, да су им после пет стотина година могла звона звонити, Аустрија је умела то претставити српском народу као свој моћни утицај на Порти. Народ је у њој гледао свог спаситеља.

Али . . . . .

Још далеко пре, — шестедесетих година, као војни аустриски аташе у Сарајеву, наименован је био Јовановић, а то је исти онај, доцнији, у години 1878., генерал Јовановић, који је поред фелдцајгмајстера Филиповића, изводио окупацију са далматинскога фронта на Херцеговину. При поласку своме на дужност, морао је добити инстру-

кције од тадашњег аустрискога шефа владе — Метерника. Поред осталих инструкција добио је и ову:

„Нарочишту пажњу обратиће на кашолике, јер они су ћуприја, преко које ћемо ми на Балкан ући.“

Тај, још тадањи, темељ аустриске балканске политике био је доцнија основа окупацији и њезине владавине до данашњег дана. Католичанство је било ћуприја за аустриско продирање. Данас Србија мора то јасно видети и осећати.

Скоро у исто доба, када је Аустрија економско-стратегиски почела на Балкан продирати, положила је темељ и политичком продирању. Поред економних агената морала је имати и политичке агенте из своје државе. Ти агенти морали су бити бар по језику сродни са српским народом на Балкану. За тај циљ изабрало је Хрвате. По званичним аустриским статистикама Хрвацка је бројала нешто више од пола милиона становника. Требало је повећати. Године 1867. помађарени Словак Деак спровео је познато поравнање, те је постала дуалистичка монархија, а годину дана доцније, 1868. учињено је поравнање између Угарске и Хрвацке, те је тако постала Троједња Краљевина састављена из Хрвацке, Славоније и Срема, који је био саставни део Српске Војводине. (Пошто је пропала дуалистичка монархија, пропало је и оно Поравнање из год. 1867., а аналогно пропало је и оно Поравнање из године 1868. Троједне Краљевине требало је нестати и узпоставити независне јединице, из којих је она и састављена била.)

Загреб је требао бити културни центар за Балкан. У њему је исте године подигнуто свеучилиште „Фрање Јосифа.“ А као мецен (што у ствари није био) истакнут је Јураја Штросмајер, који је основао Југословенску Академију Наука, којом су управљали скоро сами бискупи и каноници. С тога данас Хрвати и хоће да доказују, да је центар те клерикално-аустриске Југославије у Загребу. Нека им буде.

Ниједан део српскога народа није прихватио тај териториални назив, који је био темељ аустриске политике однародовања, Штросмајер је под маском великога „Југословена“ одлазио на Цетиње и у Београд; у ствари је то била мисија аустриске политике. Тадањи књаз Михајло је био духовит човек са даљим погледима. Јавна је тајна била, да је он полагао право на српску Босну. Врло јако боде свакога Србина у очи ови хронолошки догађаји: 1867. поравнање између Аустрије и Угарске; 1868 поравнање између Угарске и Хрватске; исте године полагање темеља

„Југославије“ у Загребу, а 1869. године убиство књаза Михајла; 1875. невесински устанак; 1877. Свето-Стефански мир; 1878. Берлински Конгрес; 1908. незаконита анексија; 1914. рат са Србијом 1917. Крфска Декларација са „Југославијом“. Свака ова година имаде своју опширну историју за српски народ, коју ја у сред Београда несмем да откријем, да не повредим живце југословенског јединства: 1886. раскомадани српски народ морао је у Загребу да оснује „Србобран“ и доцније „Врач-Погађач“, да брани српски народ, јер у Београду није то ни могао, ни смео, од тајних војних конвенција, и разних Владана. У коју ћемо земљу сада ићи, из које би се могао бранити српски народ од своје пропасти?

Кажу, да је богоданим песницема (*poeta nascitur*) природа дала и моћ пророчанства. Ако је тако, онда је Ђура Јакшић овако певао.

„Небо ће плакат дуго и горко,
Јер не ће бити Србина!“
Али после тога прориче овако:
„Ал опет, грешан, грешно сам псво
Рањено срце народа мог;
Та Србин кипи — чека
Ал неда ђаво, ил' неда Бог!“

О ХРВАТИМА.

„Да нема Срба — Хрвата не би било!“

Ове значајне речи познате су скоро у целој српској нацији. Њих је изговорио у цркви српски прота у Горњем Карловцу (*Karlstadt*), покојни Никола Беговић, око седамдесетих година, када је у Хрвацкој постојала највећа грандоманија у шовенском прогонству Срба у Хрвацкој. Значај тих речи јесте, да се о хрватима не би знало ни да постоје, да Аустрији није потреба била, да прогони српски народ. Да угуши српски народ, она је изабрала Хрвате. Државним ауторитетом и полицијом она је хрвацки народ тако рећи гонила у шовенску грандоманију, која је често ишла до врхунца смешности, па чак и лудила, јер у души хрвацкога народа, који је од својих католичких свештеника клерикално васпитан до биготизма, нема основе, на којој би се могла дизати зграда интелектуалне величиче.

Лука Целовић

Та грандоманија код Хрвата почела је 1868. године, кад је закључено поравнање између Аустрије и Угарке с једне стране и између Угарске и Хрвацке с друге стране.

Хрвати су изгубили своју слободу и пали су у туђе ропство 1102. год. Клерикалним васпитањем умртвљени дух хрвацкога народа није никада показивао ни воље, нити прегњућа, нити пожртвовања, да тежи за својом слободом. У низу многих столећа хрвацки је народ имао само један покушај, да крене слободи. То је позната кватерникова буна, која је врло брзо угушена, без да је оставила икакве трогове у народу, што би имало да служи доцнијим нараштајима као кандило наде за слободом. Тек после седамдесетих година ради грандоманије потребно је било створити народне корифеје. Вештачки су створени *Зрински* и *Франкопан*. Историја јасно говори, да су они погинули у Бечком Новом (Wiener Neustadt) код Беча на основу денунција околних племића, који су тежили, да се дограбе њихових имања, као што су се и дограбили. Да су *Зрињски* и *Франкопан* имали са народом ма какве везе ради покрета за слободом, они не би сами погинули. Осим тога таки чин би морао оставити у народу и традиције, које би у народу ишле од поколења на поколење, као што је то код свакога народа. Хрвати тога немају. О *Зрињскоме* и *Франкопану* народ је учио са катедре. Осим тога хрвати немају апсолутно никакву особину из народа, која би их специфицирала од осталих народа, из које би се видела *особина хрвацкога народа*, као што то имаде сваки други народ. Хрвати никада нису тражили везе са ниједним сродним народом; они су водили огорчену борбу са Словенцима преко 20 година, хотећи да им натуре југославенско име, што Словенци нису хтели. Аустриском помоћи отели су Словенцима јужне делове Словеначке. Русе су мрзили због православне вере по духу католичких свештеника; Србе су прогонили крвнички, горе него и сами Турци; у њиховоме животу нема ни један јаван биљег славенке љубави и солидарности; једино су симпатисали Бугарима, који су били аустриски пријатељи и приступачни католичкој вери. Они су били покорне овчице својих свештеника, и понизни робови германској моћи. Они су црпљиву љубав указивали онде, где им је то Аустрија налагала, а мрзили су оне, које и им је Аустрија назначавала као објекат своје мржње. Једном речи, Хрвати су били, а и данас још јесу, слепо оружије аустриске силе.

До 1870. године иоле имућнија хрватска кућа говорила је немачки у кући. Стид је било говорити хрватским

народним језиком, који је био сав искварен мешавином туђих језика. До 1880. године Хрвати нису имали својих народних хрватских школа, нити су имали својих народних хрватских књига. Школе су биле у војним рукама, учитељи су им били ислужене „фелџбабе“, а књиге су им већином биле штампане у Бечу, паралелно са немачким и хрватским језиком, а почињале су са немачким: „Mit Gott fang' ich an.“

Главна народна настава била је у школама, које су се звале: „Kaiser-Königliche Grenzer-Elementar-Schulen“. Те су школе полагале основни темељ доцнијим најбољим аустријским генералима, који су били Срби.

У јужном делу Хрвацке, имаде три департмана: *Лика*, *Крбава* и *Зрмања*. Ти су департмани насељени скоро искључиво Србима, православне вере. То су ускоци из Босне и Херцеговине. Врло јуначко племе, као што су и сви Срби.

Синови најбољих породица тих Срба васпитани су у тим војним школама, а после су одвођени у више војне школе. Највиша војна академија у Аустрији налази се у Бечком Новом (Wiener Neustadt). Царица Марија Терезија издала је закон, по коме сваки питомац те највише академије, мора бити католичке вере. Ови Срби из Хрвацке, улазећи у ту академију, морали су напуштати своју прадедовску веру и прелазити у католичку. Тако су међу најзнаменитијим били генерали: Мамула, Оклопција, Микашиновић, Филиповић и Јовановић, који су извели окупацију Босне и Херцеговине (Јовановић је доцније био гувернер у Далмацији), Прерадовић и т. д. Па и овај садањи аустријски фелдмаршал, Боројевић, Србин је.

Младиће, који су се спремали за српско-православне свештенике и учитеље васпитала је Аустрија о своме трошку. Младићи, који су се спремали за српско-православне свештенике, студирали су своје богословске науке у Сремским Карловцима, а примали су тако звану „граничарску стипендију“ на војној каси у Петроварадину (аустријска војна тврђава). Ти младићи, доцнији свештеници, служили су аустријској идеји. Они се нису однародили, нити су се одрекли свога српскога националнога имена, али су били до невероватности одани Хапсбурговцима и Аустрији. Аустрија их је употребљавала за пацификарање српскога живља у Босни и Херцеговини, који су требали да удахну аустријски дух у душу подјармљеног српскога народа. За поглавице црквене српско-православном народу

постављала је Аустрија ове Србе, које је она васпитала као Митрополите: Мандић, Живковић и Летица. Целокупно становништво мале Хрвацке било је савршено у рукама Хапсбурговаца; оно је било роб аустриским тежњама. У целој бившој Хапсбуршкој монархији није било провинције, која би била оданија Хапсбурговцима, као мала Хрвацка; они су код Хапсбурговаца имали више поверења, него и сами Немци. Требао се видети унутрашњи живот народни у тој малој Хрвацкој. Цела земља с поља одихивала је знацима највеће оданости. Свака бандијера била је обојена црно-жутом бојом; капије и плотови обојени су црно-жутом бојом; кола, фијакери, коњска ђебета, и многи разни украси били су израђени у мотивима Хапсбуршке боје.*

Тај народ био је пијонир Аустрији за продирање ка истоку и за раздружење народа, да се може извести онај познати систем — *divide et impera*. (Избори за конституанту — јасно су то доказали.)

После поравњања (1868) наступила је у Хрвацкој нечувена градоманија, која је достигла врхунац смешне теотралности. На челу тога покрета било је католичко свештенство. Штросмајер, као ванредно добар говорник и врло женијалан човек, држао је говор на конзилијуму у Риму противу папског инфалибилитета. Ја сам доцније дознао из најпоузданијег извора, којег овде не могу изнети, да је за тај говор предходно тражио дозволу сам цар Фрања Јосиф од папе и да је папа предходно упознат био са садржином тога говора. Папи се предочило, да тај говор иде у интерес католичке цркве. Папа је тај говор одобрио. Тај говор је Штросмајера популисао и отворио врата за Русију.

У Русији, нарочито у Москви, — Маћушки руској — био је велики покрет панславизма. Штросмајер је био изванредан говорник, који је могао душу свакога човјека да придобије. Он је отишао у Русију, ради католичке пропаганде и ради Југославије. У православној, ултра клерикалној Русији, у којој је православни клерикализам државом владао, исто као и у Аустрији, Штросмајер је у погледу вере и католичке пропаганде имао успеха. Аксаков је томе доказ. Ја сам у Риму имао прилике, да се упознам са многим аксаковљевим жртвама, са руским унијатима. Остао му је још други део мисије његова похода у Русију,

* Врло је лепу слику о томе написао Шандор Ксавер-Ђалски у своме роману под насловом: „Pod starimi Krovovi“.

да руске панслависте увери, да је потреба стварања некога Југославенства, да би се могао спасти славенски народ на југу од германства.

Тако је причао, пунокрвни Њемец, који није био ни Хрват, него само језуита верске пропаганде, а одани хабсбурговац. Штросмајер је био учитељ Фрањи Јосифу.

У Загребу створена је Југословенска Академија Наука. За фундатора те Академија важи име Штросмајера. То није његов новац, него је то новац аустријског диспозиционог фонда. Управници те академије били су католички свештеници (Рачки, Вебер итд.). Они су требали да створе „покрет“ у хрватском народу и да у душама једног национално-несвесног народа створе грандоманију хрвацку. Та Академија скупљала је око себе ону интелигенцију, која је у Бечу добила своје васпитање и почела је преко њих „научно“ да ствара велику Хрвацку. Таде Смичиклас написао је историју хрватског народа тако страховиту, да из те историје провирује хрвацки лав; међутим хрвацки народ од 1102. године понизан је роб једној малој, вазалној држави. Др. Хојић написао је малу историју хрвацкога народа, која се употребљавала за средње школе. Она је екцепт историје Тада Смичикласа и она је имала да ствара грандоманију у душама хрвацке омладине, што је и постигнуто.

Исте године, када је учињено поравнање између Угарске и Хрвацке и када је подигнута „Југословенска Академија“, у исто је доба основан у Загребу универзитет „Фрање Јосифа“; у земљи, која није имала материјала за тај универзитет. Тај универзитет требао је да уништи значај тадање „Велике Школе у Беогриду,“ и да будућу интелигенцију на Балкану привуче Загребу, који је био у рукама Хабсбурговоца.

„Препорођај“ хрвацкога народа после 1868. године није био препорођај, који је требао да препороди сам хрвацки народ. 1868-ом годином Аустрија је дала већу и ширу могућност Хрватима, да врше пропаганду за рачун Аустрије. Тај препорођај није се задржао у самоме хрвацком народу, него је прешао у извођењу аустријских аспирација.

Прво је ударено на Србе, који живе у Хрвацкој. Бечком иницијативом, преко католичког свештенства, који је државну управу Хрвацке имао у својим рукама, створена је странка Анте Старчевића. Та се странка притворно борила против „мађарона“, али главна је борба била против

Срба. На застави те странке била је песма: „удри, удри ин дер штат, славо-Србом штрик за врат“. Настало је ужасно прогонство Срба. Католички евештеници јавно су по црквама позивали хрвацки народ, да устану против Срба. Јавна штампа хрвацка позивала је Србе „накот влашки“ и „пасмина“. Јавно и званично порицали су, да у хрвацкој постоји српски народ. Српске свештенике и учитеље гонили су везане жандармима.

Ја сам тада био ђак у Загребу и све сам очима гледао. Владу хрвацких банова Мажуранића и Рауха српски народ у Хрвацкој не може никада заборавити. Али то прогонство није било само својина душе њихове, него је потенцирано аустриском вољом.

Хрвацки шовинизам ударио је и на Словенце, Словеначки народ је мален, али поштен и жилав. И у њему клерикализам тежи за супремацијом, али се он против њега енергично бори. Око двадесет година трајала је борба између Хрвата и Словенаца. Хрвати су и њима хтели да намету „Југославију“ и да их асимилирају. Аустриском помоћи Хрвати су успели, да им отму јужне делове њихове отаџбине.

По Бечком програму Хрвати су морали ударити и на Далмацију. Негирали су постојање Талијана у Далмацији. То би се још дало и разумети, кад би се то посматрало са гледишта националне или племенске борбе. Хрвати би требали да буду део словенскога племена, а Талијани су грана романскога племена. Али Хрвати су најочајније негирали и постојање Срба у Далмацији. Међутим и талијанска историја признаје, да је у средњем веку Дубровник под Млечићима био Атина српске књижевности. Српскога песника Гундулића хоће да похрвате. У Дубровнику је хрвацки олош вршио погроме над онима, који се осећаху и исповедаху да су Срби. Тај исти г. Бианкини, талијански ренегат, познати хапсбурговац из царевинског већа у Бечу и најжешћи прогонитиљ Срба у Дубровнику, — био је у тој новој Држави — „Југославији“, а доцније, коригованој Држави Срба Хрвата и Словенаца“ потпредседник провизорне владе. „Далмација је Хрвацка!“ Говором Хрвати. Онај племенити и питоми Фабријан, уредник српскога листа „Дубровник“ хрвацком еунцијом допао је тамнице, која му је убрзала смрт. Задарски „Српски Галас“ угушили су Хрвати. Али кад је Беч послао Њемца за гувернера Далмације, онда Хрвати нису били тако ратоборни. Хрвацка грандоманијатако је далеко ишла, да су

да руске панслависте увери, да је потреба стварања некога Југославенства, да би се могао спасти славенски народ на југу од германства.

Тако је причао, пунокрвни Њемец, који није био ни Хрват, него само језуита верске пропаганде, а одани хапсбурговац. Штросмајер је био учитељ Фрањи Јосифу.

У Загребу створена је Југословенска Академија Наука. За фундатора те Академија важи име Штросмајера. То није његов новац, него је то новац аустријског диспозиционог фонда. Управници те академије били су католички свештеници (Рачки, Вебер итд.). Они су требали да створе „покрет“ у хрватском народу и да у душама једног национално-несвесног народа створе грандоманију хрвацку. Та Академија скупљала је око себе ону интелигенцију, која је у Бечу добила своје васпитање и почела је преко њих „научно“ да ствара велику Хрвацку. Таде Смичиклас написао је историју хрватског народа тако страховиту, да из те историје провирује хрвацки лав; међутим хрвацки народ од 1102. године понизан је роб једној малој, вазалној држави. Др. Хојић написао је малу историју хрвацкога народа, која се употребљавала за средње школе. Она је екцепт историје Тада Смичикласа и она је имала да ствара грандоманију у душама хрвацке омладине, што је и постигнуто.

Исте године, када је учињено поравнање између Угарске и Хрвацке и када је подигнута „Југословенска Академија“, у исто је доба основан у Загребу универзитет „Фрање Јосифа“; у земљи, која није имала материјала за тај универзитет. Тај универзитет требао је да уништи значај тадање „Велике Школе у Беогриду,“ и да будућу интелигенцију на Балкану привуче Загребу, који је био у рукама Хапсбурговоца.

„Препорођај“ хрвацкога народа после 1868. године није био препорођај, који је требао да препороди сам хрвацки народ. 1868-ом годином Аустрија је дала већу и ширу могућност Хрватима, да врше пропаганду за рачун Аустрије. Тај препорођај није се задржао у самоме хрвацком народу, него је прешао у извођењу аустријских аспириција.

Прво је ударено на Србе, који живе у Хрвацкој. Бечком иницијативом, преко католичког свештенства, који је државну управу Хрвацке имао у својим рукама, створена је странка Анте Старчевића. Та се странка притворно борила против „мађарона“, али главна је борба била против

Срба. На застави те странке била је песма: „удри, удри ин дер штат, славо-Србом штрик за врат“. Настало је ужасно прогонство Срба. Католички евештеници јавно су по црквама позивали хрвацки народ, да устану против Срба. Јавна штампа хрвацка позивала је Србе „накот влашки“ и „пасмина“. Јавно и званично порицали су, да у хрвацкој постоји српски народ. Српске свештенике и учитеље гонили су везане жандармима.

Ја сам тада био ђак у Загребу и све сам очима гледао. Владу хрвацких банова Мажуранића и Рауха српски народ у Хрвацкој не може никада заборавити. Али то прогонство није било само својина душе њихове, него је потенцирано аустриском вољом.

Хрвацки шовинизам ударио је и на Словенце, Словеначки народ је мален, али поштен и жилав. И у њему клерикализам тежи за супремацијом, али се он против њега енергично бори. Око двадесет година трајала је борба између Хрвата и Словенаца. Хрвати су и њима хтели да намету „Југославију“ и да их асимилирају. Аустриском помоћи Хрвати су успели, да им отму јужне делове њихове отаџбине.

По Бечком програму Хрвати су морали ударити и на Далмацију. Негирали су постојање Талијана у Далмацији. То би се још дало и разумети, кад би се то посматрало са гледишта националне или племенске борбе. Хрвати би требали да буду део словенскога племена, а Талијани су грана романскога племена. Али Хрвати су најочајније негирали и постојање Срба у Далмацији. Међутим и талијанска историја признаје, да је у средњем веку Дубровник под Млечићима био Атина српске књижевности. Српскога песника Гундулића хоће да похрвате. У Дубровнику је хрвацки олош вршио погроме над онима, који се осећаху и исповедаху да су Срби. Тај исти г. Бианкини, талијански ренегат, познати хапсбурговац из царевинског већа у Бечу и најжешћи прогонитиљ Срба у Дубровнику, — био је у тој новој Држави — „Југославији“, а доцније, коригованој Држави Срба Хрвата и Словенаца“ потпредседник провизорне владе. „Далмација је Хрвацка!“ Говорах Хрвати. Онај племенити и питоми Фабријан, уредник српскога листа „Дубровник“ хрвацком енунцијом допао је тамнице, која му је убрзала смрт. Задарски „Српски Галас“ угушили су Хрвати. Али кад је Беч послао Њемца за гувернера Далмације, онда Хрвати нису били тако ратоборни. Хрвацка грандоманијатако је далеко ишла, да су

у јавним списима отворено писали „о Хрвацској Црној Гори“, о тој истој данашњој Црној Гори, о којој је српски песник Бранко Радичевић певао:

„Црна Горо, поносито стење,
Круне српске ти драго камење!“

За истог овога данашњега црногорског краља Николу отворено су хрвацки шовени учили свој народ, да је црногорски књаз „православни Хрваш, владалац Хрвацке Црне Горе!“ Српског православног далматинског владику називали су „православни бишкуп далматинских православно-Хрвата.“

Таким је заблудама залуђивана она шака Хрвата И учитељи таке заблуде нису били само мање образовани Хрвати, него лажну доктрину ширили су чак и универзитетски професори. 1883. год. др. Армин Павић, професор загребачког универзитета био је у Београду на сахрани највећег српског филолога, Ђуре Даничића. По повратку своје из Београда, др. Павић реферисао је о своје путу и међу осталим рекао је, како се необично радује, што је посетио онај део хрвацке земље, која се зове Србија и како је разговарао са краљем Миланом, који га је чистим хрвацким језиком поздравио!

Толика хрвацка грандоманија не може се сматрати као недостатак умне свести хрвацкога народа; она није ни наивна, него је та грандоманија с рачуном вршена. Она је била програм државнога рада, који је створен у Бечу и у Загребу. Јер овој грандоманији отварао је врата државна власт и државна полиција у Бечу и у Загребу. Власти су тој грандоманији ишле на руку, чак су власти и силу употребљавали и казнама кажњавали. Бечу је требало, да Хрвати, као најидеалнији хапсбурговци, постану велики, да Аустрија на Балкану може напредовати. Да је та грандоманија са рачуном извођена, види се у тој идеји „Југославија“, која је из Загреба дошла већ и у Београд и почела да дрма са срцем жилавога српског народа.

Овај опис карактера хрвацкога народа морао сам опширније изнети, јер без њега не би се могао добити јасан појам о тој „Југославија“, коју хоће Аустрија да намете српскоме народу на Балкану под лажном фирмом словенске заједнице и државног јединства.

* * *

Венијамин Калај, аустро-угарски заједнички министар финансија у Бечу управљао је Босном преко 20 година. Он је говорио перфектно српски. У седамдесетим годинама

прошлого столећа он је био аустро-угарски конзул у Београду, где је знао да задобије симпатије српских власти и биоградског грађанство. Намеравао је да напише исцрпну историју српскога народа, па су му српске власти све своје архиве и библиотеке ставиле на расположење. И заиста он је написао историју српскога народа тако дивну, тако похвалну по народ, да је не би написао ни највећи Србин, као што је до данас нико није ни написао. Кад је постао министар за Босну и Херцеговину (1882 год.) он је сам ту своју историју конфисковао и покуповао све екземпларе, који су се затекли још у промету. То је учинио, да се његовом историјом не би побијао његов доцнији рад, који је био савршено противан садржини његове историје о српскоме народу.

Ово што следи из његове је историје:

У Босни и Херцеговини живи искључиво и један — српски народ, који је подељен на три вере. На Србе православне, који престављу већину (700.000), и неоспорно најјачу интелигенцију, иза којих долазе Срби, мухамеданске вере (600.000) и на Србе католичке вере, (којих је тада било 230.000). Турска инвазија је тај српски народ поделила у три вере. Српско племство, да би очувало своје имање, примило је ислам. То су већином у источном делу Босне. Западни део, који је био ближе папском утицају, примио је католичку веру, да би тиме нашао заштите од турског прогонства у папи, чија је власт у оно доба била врло моћна. Ови су Срби код свете столице имали особите привилегије. Они нису били у заједници са општом католичком црквом, него су директно општили са Светом Столицом, преко засебног викара, који је био при Светој Столици. Дозвољено је свештенству, да носи браду и бркове као и православни свештеници. Зову се Фрањевци.

Овако је Калај писао као историчар и научњак, али кад је постао министар он је сасвим, али сасвим друкше радио.

Католички живаљ у Босни и Херцеговини био је миран и повучен и врло је сношљиво живео са Србима православним. У јавноме животу није играо скоро никакву улогу. Мухамединске власти доста су га игнорисале и од њега ни у ништа презали. Звали су их Латинима.

За образовање свога свештенства имали су у Гучјој Гори, близу Травника, *препрендарију*. У ту школу долазили су дечасти, остајали ту неколико година, спремајући се за фратра, па после слати су у народ, на парохију. Бого-

личке омладине брзо је заузео велике положаје на влади. (Др. Никола Мандић, Др. Сунарић и т. д.) Аустриска политика је велику важност полагала на брак. Прва интигенција женила се са Хрватицама из Хрвацке, те је тако полако увођен дух и име Хрвацко међу мирне католике у Босни и Херцеговини.

Требало је увести: *divide et impera*. Она сношљивост, која је постојала између Срба православних и католика морала се разорити. Разорно то гњездо било је увек у гњезду католичких нових свештеника, који су дражили свој народ противу Срба, па и против Мухамеданаца. Године 1887. у Мостару, у Херцеговини избила је права грађанска буна и покољ између православних и католика. Ја сам тада живео у Мостару. Руља заведених католика дочекивала је Србе, па их је живе бацала са старе римске ћуприје на Неретви у дубину од 25 метра, на стење, где су постојали измрцварени и унакажени кадавер. Том поскољу ишла је полиција на руку, јер је срески начелник био Хрват, Рукавина, а гњездо тога покоља било је у двору католичког бискупа у Мостару — Буцонића.

Аустриске власти хватале су српске и мухамеданске гусларе. Српски гуслари су били трубадури, вечити оган од пропасти српскога царства 1389. г. на Косову, па до данашњега дана, на коме се грејао народни дух. Ти су гуслари били неписмени, и било је међу њима, који су напамет знали по 10.000 стихова, било да су их од других слушањем научили, било да су их и сами певавали. Те су гусларе хрвацки чиновници облачили у ново народно одело, па их слали у Загреб. У палачи Југословенске Академије Наука искупила се елита Хрвацка и ти су гуслари певали уз гусле српске народне јуначке песме, које су Хрвати одмах штампали под именом „Хрвацке народне песме из Босне“, из земље, у којој народ српски тријух вера ни појма није имао, да у опште Хрвата имаде на свету.

Католички прозелитизам достигао је до врхунца невероватности. Помоћу полиције у буквалном смислу речи, краља се православна и мухамеданска деца, која су по неколико дана држана затворена у двору сарајевског бискупа Штадлера, а сдане слата арцибискупу Штросмајеру у Баково. Ми смо сарајевској полицији прстом показивали, где су украдена деца затворена, али је двор бискупа Штадлера био екстериторијалитет. Католичка клерикална власт била је далеко јача од световне власти, јер клерикална власт је стајала у вези са хапсбуршким двором. Она је намјештала и збацивала највише чиновнике.

